

КОМПОНЕНТИ ПІДГОТОВЛЕНOSTI ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК: 378.14+796+61.2+372.6

П. Б. Джуринський

В умовах соціально-економічних перетворень в Україні здоров'я української нації належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів. Саме тому з позицій сьогодення набуває особливої уваги та потребує вирішення проблема якісної підготовки майбутніх учителів фізичної культури як фахівців, спроможних здійснювати фізкультурно-оздоровчу роботу з урахуванням інноваційних оздоровчих технологій [1].

Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури концентрує багато актуальних питань, характерних для сучасного етапу соціокультурних перетворень у системі освіти в Україні. Оновлення змісту освіти, орієнтація на новий тип педагогічного мислення, формування в молодого покоління онтозберігального світогляду, утвердження етичних цінностей у системі відносин “природа-суспільство-людина” – ці й інші виклики початку ХХІ ст., безумовно, мають позначитися на професійних та особистісних якостях майбутнього вчителя [4].

Виховання у підростаючого покоління цінностей здоров'я і здорового способу життя є одним із пріоритетних напрямків розвитку національної освіти. Сьогодні неабиякої значущості набуває проблема збереження дітей від наркоманії, алкоголізму, девіантної поведінки. Саме тому забезпечення здоров'язбережувального середовища для школярів є особливо важливим [2].

Аналіз наукових досліджень та публікацій засвідчив, що проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії [1–4; 6; 7].

У нашому дослідженні ми зупинилися на визначенні структури підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Мета статті – визначити компоненти підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел і власних емпіричних досліджень надав змогу сформулювати поняття підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності як результат професійної підготовки студента вищого навчального закладу до ролі керівника фізкультурно-оздоровчого, спортивно-масового й оздоровчо-розвивального процесу в освітньому закладі, який виражений у здатності сформувати здоров'язбережувальну культуру учнів та учителів у здоров'язбережувальному освітньому просторі школи.

Здоров'язбережувальний освітній простір, на наш погляд, містить у собі інтеграцію оздоровчої діяльності в навчально-виховний процес, розробку інтегрованих курсів, збільшення рухової активності учнів, системний підхід до організації позакласної діяльності, роботу психологічної служби, удосконалення фізичного виховання на основі реалізації індивідуального і диференційованого підходів. Керівником та основним координатором формування здоров'язбережувального освітнього простору є вчитель фізичної культури.

Здоров'язбережувальна діяльність у вищому навчальному закладі має ґрунтуватися на системному підході, що передбачає участь у ній усіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Ця діяльність спрямована на фізіопсихосоціальну адаптацію студентів шляхом спеціально розробленого змісту навчально-виховної роботи, а також методів, засобів її реалізації. Відповідно до цього положення метою здоров'язбережувальної освітньої технології є забезпечення умов фізичного, психічного, соціального і духовного комфорту, що сприяє збереженню та зміцненню здоров'я суб'єктів освітнього процесу, їхній продуктивній навчально-пізнавальній і практичній діяльності,

яка ґрунтується на науковій організації праці та культурі здорового способу життя особистості [10].

Отже, здоров'язбережувальна професійна діяльність учителя фізичної культури – складне, поліфункціональне соціальне явище з управління процесом здоров'язбереження, що передбачає впровадження фізкультурно-оздоровлювальних, еколого-гігієнічних, психовалеологічних, медико-валеологічних, оздоровчо-розвивальних та інших здоров'язбережувальних методик у навчально-виховний процес, які не зашкоджують, а сприяють зміцненню і збереженню здоров'я, спрямовані на формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Здоров'язбережувальна діяльність учителя фізичної культури повинна забезпечуватися та забезпечується сформованістю мотивацій (усвідомлення важливості здоров'язбережувальної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів, зацікавленість цією роботою; бажання досягнення успіху в цій діяльності), знань (використання засобів фізичного виховання у профілактиці захворювань, корекції фізичного стану, розвитку фізичних якостей школярів, самостійних заняттях школярів з метою активного відпочинку в режимі навчального дня й у вихідні чи на канікулах, знання особистісно зорієнтованих технологій фізичного розвитку та здоров'язбереження, знання змісту, форм і методів організації здоров'язбережувальної діяльності), умінь (проводити навчальні, секційні та заняття з учнями, які віднесені за станом здоров'я до спеціальних медичних груп; надавати першу медичну допомогу, розробляти сценарії, плани і програми оздоровчих заходів, організовувати і проводити спортивно-оздоровчі свята та змагання; організовувати і проводити позаурочні фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заходи, надавати методичну допомогу у проведенні здоров'язбережувальних заходів у режимі навчального дня, у позаурочний і позашкільний час іншим педагогам; систематично здійснювати самоаналіз професійної діяльності щодо узагальнення власного досвіду та досвіду інших), комунікативних навичок та особистісних якостей майбутніх

учителів фізичної культури (навички комунікативної діяльності і творчої діяльності) [11].

На наш погляд, здоров'язбережувальне освітнє середовище – це сукупність психолого-педагогічних, екологічних, фізкультурно-оздоровлювальних, медичних, гігієнічних, виховних чинників, що спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я учасників освітнього процесу.

На нашу думку, здоров'язбережувальна організація навчально-виховного процесу у освітньому закладі передбачає раціональну організацію навчального процесу, яка необхідна для запобігання перенавантажень, перенапружень і сприяє успішному навчанню суб'єктів навчально-виховного процесу, зміцнює та береже їхнє здоров'я.

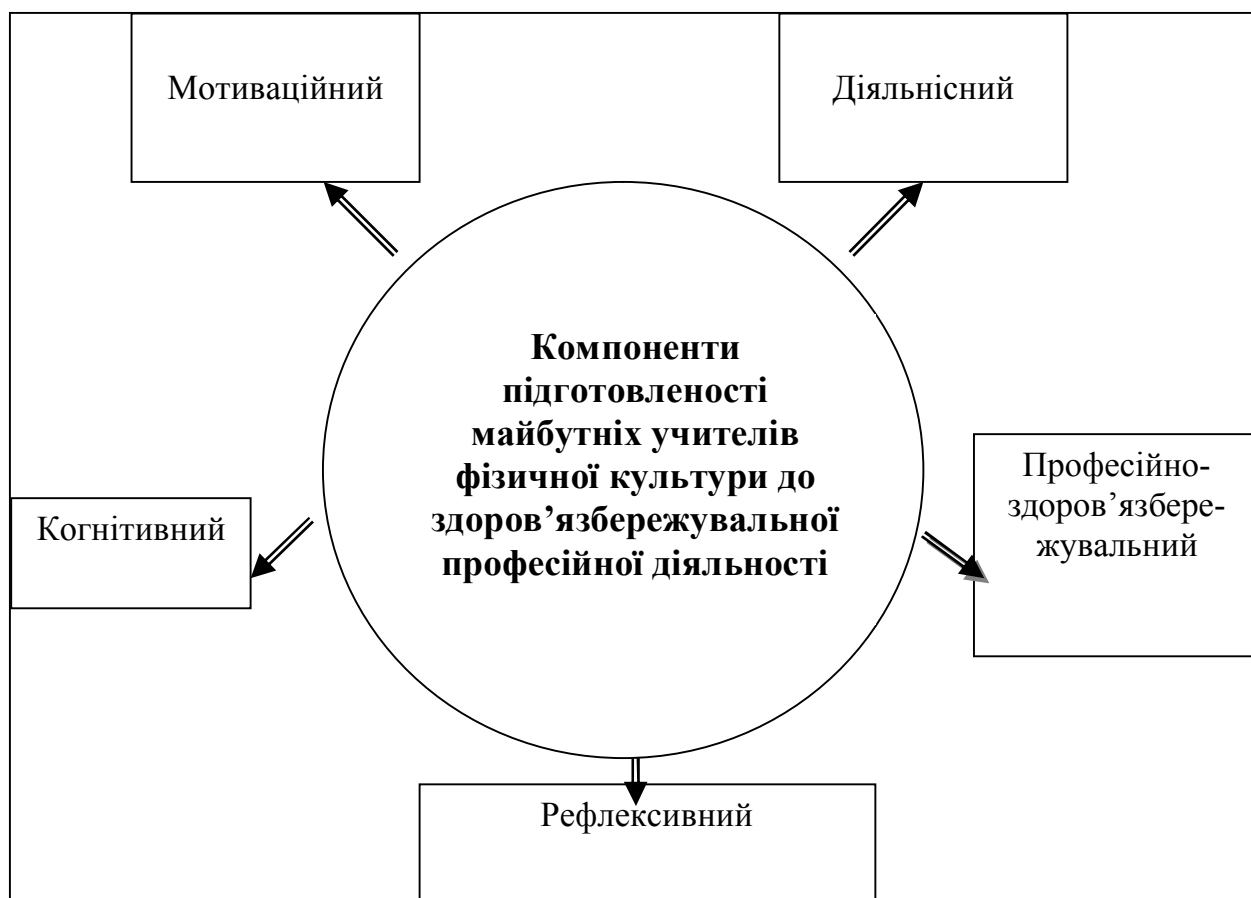
Найбільш важливими показниками раціональної організації навчального процесу, на наш погляд, є організація уроків на основі принципів здоров'язбереження, використання на уроках здоров'язбережувальних технологій, організація і проведення рухових перерв, дотримання правил особистої та громадської гігієни в психолого-педагогічному просторі навчального закладу.

У структурі підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, на наш погляд, виходячи зі специфіки здоров'язбереження, доцільно виокремити мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний і професійно-здоров'язбережувальний компоненти (див. рисунок).

У здоров'язбережувальній професійній діяльності майбутніх учителів фізичної культури сутність *мотиваційного компонента* виражається в усвідомленні ціннісного ставлення до діяльності, що спрямована на зміцнення та збереження здоров'я, формування здоров'язбережувального освітнього простору.

Мотиваційний компонент є стрижнем для формування інших структурних компонентів. Усім видам діяльності, продовжує автор, притаманні мотивація до діяльності, знання про діяльність і практичне виконання цієї

діяльності. Основу мотиваційного компонента складає позитивне ставлення до навчання, стійкий інтерес до освітнього процесу, потреба використовувати набуті знання, уміння та навички в майбутній професійній діяльності [12].

Структура підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності

Для оцінки рівнів сформованості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності за мотиваційним компонентом було обрано *орієнтовно-ціннісний критерій*.

Орієнтовно-ціннісний критерій містить: наявність об'єктивного уявлення про спеціальність учителя фізичної культури, професійну спрямованість і мотивацію здоров'язбережувальної діяльності; настанови на дотримання загальнолюдських цінностей та цінності здоров'я; позитивного ставлення до збереження власного здоров'я і здоров'я школярів, навчання їх культури здоров'я; позитивного ставлення до опанування способів та прийомів професійної діяльності вчителя, необхідних знань, умінь, навичок; настанови на

працю за обраною професією, інтерес до взаємодії з учасниками педагогічного процесу тощо.

Наступним компонентом у структурі підготовленості майбутнього учителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності виокремлено *когнітивний*. На думку С. Омельченко, когнітивний компонент характеризує наявність у студентів: стабільних знань, умінь і навичок стосовно формування здорового способу життя людини; знань, умінь та навичок у галузі фізичного виховання, валеології, гігієни, спортивної підготовки, національних традицій в означеній сфері; знань у галузі формування здоров'я і безпеки життєдіяльності; додаткової інформації у сфері міжнародного досвіду оздоровлення людини та формування культури здоров'я; профілактики шкідливих звичок [10].

Для оцінки рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності за когнітивним компонентом обрано *гносеологічно-оздоровчий* критерій.

Гносеологічно-оздоровчий критерій передбачає обізнаність стосовно: здоров'язбережувальної діяльності, набуття валеологічних знань; нормативно-правової бази щодо формування здорового способу життя; способів діагностики стану здоров'я учнів; організації здоров'язбережувального навчального процесу; психолого-педагогічних і фізіологічних особливостей учнів; форм та засобів підготовки до здоров'язбережувальної професійної діяльності, засобів фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів, свят, змагань, спортивних секцій, спільної роботи колективу дітей, Днів здоров'я, шкільної спартакіади, конкурсів, олімпіад; наявності знань про основні норми дозування навантажень у навчально-виховній діяльності; формування екологічного й емоційно-поведінкового простору школи; психологічний супровід оздоровчого процесу у школі; дотримання професійної етики, уміння вирішувати проблеми та ситуації, що виникають [9].

Важливим компонентом у структурі підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності є

діяльнісний компонент, який передбачає опанування прийомів використання одержаної навчальної інформації з метою засвоєння способів здоров'язбережувальної діяльності в навчально-виховному процесі, формування вмінь організації життєдіяльності учнів, що не зашкоджує як власному здоров'ю, так і дітей [6].

Реалізація діяльнісного компонента передбачає: формування у студентів умінь раціонально організувати свій спосіб життя з урахуванням усіх чинників здоров'язбереження (режим праці та відпочинку, раціональне харчування, оптимальний обсяг рухової активності, загартування, уміння зняти психологічну напруженість); здійснення збору і проведення аналізу інформації про стан здоров'я студентів, постановку мети та завдань формування підготовленості до здорового образу життя у студентів, а також відбір здоров'язбережувальних прийомів, методів, засобів, які повинні використовуватися в освітньому процесі [6].

Для оцінки рівнів сформованості підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності за діяльнісним компонентом обрано *організаційно-діяльнісний критерій*.

За *організаційно-діяльнісним критерієм* оцінюються вміння, навички, здобутий досвід у здоров'язбереженні. Зазначений критерій передбачає, насамперед, оцінку конструктивної функції майбутніх учителів щодо побудови навчально-виховного процесу з урахуванням потенційних можливостей різноманітних навчально-виховних засобів залежно від ситуації й індивідуальних особливостей школярів, які не зашкоджують їхньому здоров'ю, уміння планувати та реалізовувати власну здоров'язбережувальну діяльність [5].

Переконані, що вміння вчителя стежити за своїм індивідуальним і професійним здоров'ям, створювати необхідні умови для збереження фізичного, психічного, морального-духовного, соціального здоров'я своїх вихованців, обирати доцільні способи та засоби навчання й виховання, які не зашкоджуватимуть здоров'ю учасників педагогічного процесу, є надзвичайно

важливим у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури. *Професійно-здоров'язбережувальний* компонент, насамперед, передбачає набуття студентами валеологічних знань, навичок дотримання ними режиму навчання і відпочинку, правил харчування, особистої гігієни, сформованість потреби у виконанні фізичних вправ, що забезпечують оптимальний руховий режим, а також усвідомлення шкідливості вживання наркотиків, алкоголю, тютюну тощо.

На наш погляд, *професійно-здоров'язбережувальний компонент* містить систему цінностей та настанов, які формують систему еколого-гігієнічних, емоційно-поведінкових, фізкультурно-оздоровлювальних, медико-валеологічних, психолого-валеологічних і координаційно-управлінських знань, умінь та навичок, необхідних для формування здоров'язбережувального освітнього середовища. У професійній діяльності професійно-здоров'язбережувальний компонент передбачає опанування майбутніми вчителями фізичної культури сучасних методів і засобів діяльності, спрямованих на корекцію рухової активності школярів, попередження гіподинамії, засвоєння важливих життєвих якостей, режимів сну, відпочинку, харчування, навчання, що підвищують загальну працездатність, сприяють зміцненню та збереженню здоров'я.

Для оцінки рівня сформованості підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності за професійно-здоров'язбережувальним компонентом обрано *оздоровчо-поведінковий критерій*. На нашу думку, зазначений критерій допомагає оцінити систему цінностей і настанов, що формують систему еколого-гігієнічних, емоційно-поведінкових та фізкультурно-оздоровлювальних знань, умінь і навичок, необхідних для нормального функціонування організму, турботи про своє здоров'я та здоров'я своїх близьких, рідних, друзів, дотримуючись у режимі дня раціонального харчування, безпечного навчання, активного відпочинку, повного здорового сну, формуванням навколо себе позитивної, доброзичливої,

комфортної атмосфери, без шкідливих звичок, перенапружень і перенавантажень.

Важливим у структурі підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності ми вважаємо наявність *рефлексивного* компонента [6; 8; 12].

Рефлексія як процес – це осмислення власної діяльності, звернення назад, усередину діяльності з метою її подальшого цілеспрямованого вдосконалення. Рефлексія – глибоко особистісна якість. До рефлексії належать такі явища, як самопізнання, переосмислення, перевірка своєї думки про себе, про інших людей та про те, що, на думку суб'єкта, думають про нього інші люди, як вони його оцінюють і як до нього ставляться. Без рефлексії неможливо встановлювати правильні взаємовідносини з іншими людьми. Рефлексія учителя, продовжують науковці, – це процес пізнання ним себе як професіонала, свого внутрішнього світу, аналіз власних думок і переживань у зв'язку з професійно-педагогічною діяльністю, роздуми про самого себе як особистості, усвідомлення того, як його сприймають та оцінюють учні, колеги, інші люди, що оточують [6].

Для визначення рівня сформованості підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності за рефлексивним компонентом обрано *оцінно-рефлексивний критерій*.

Оцінно-рефлексивний критерій характеризується можливістю здійснювати діагностику здоров'я вихованців, урахувати особливості їхнього емоційного стану і рівня ефективності власної праці; реалізувати рефлексію професійної діяльності на основі самоаналізу, об'єктивної самооцінки та самовдосконалення вчителя. За цим критерієм визначаються професійні вміння педагога з'ясовувати результативність виховного впливу, забезпечувати регулювання, контроль та оцінку своєї діяльності.

Подамо змістову характеристику рівнів сформованості підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Творчий рівень підготовленості є характерним студентам із високим ступенем позитивної мотивації на здійснення здоров'язбережувальної професійної діяльності, спрямованої на формування у школярів здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок. У них є сформованим ціннісне ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі цього рівня мають глибокі та міцні валеологічні знання, уміють прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність, добре обізнані і зорієнтовані на впровадження здоров'язбережувальних технологій у майбутній професійній діяльності.

Нормативний рівень підготовленості притаманний студентам, які мають здебільшого позитивну мотивацію на здійснення педагогічної діяльності, зацікавленість у досягненні успіху в діяльності, спрямованої на формування у школярів здоров'язбережувальних знань, умінь та навичок. Вони усвідомлюють необхідність ціннісного ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі мають достатні валеологічні знання, у них наявні вміння прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність. Студенти здебільшого обізнані і зорієнтовані на впровадження здоров'язбережувальних методик у майбутній професійній діяльності. Натомість вони ще відчують ускладнення під час застосування набутих знань та умінь у своїй професійній діяльності.

Базовий рівень є характерним для студентів, які спрямовані на педагогічну діяльність, пов'язану зі збереженням і зміцненням здоров'я, проте цей інтерес має ситуативний характер – їхні бажання здебільшого залежать від обставин. Здоров'язбережувальна діяльність таких студентів має споглядальний характер, їм притаманна відсутність ініціативи в навчанні. Валеологічні знання, а також знання специфіки діяльності, спрямованої на формування здоров'язбережувальної освіти школярів, є епізодичними.

Елементарний рівень є характерним для пасивних у навчанні студентів, які не виявляють інтересу до педагогічної діяльності, пов'язаної зі збереженням та зміцненням здоров'я; мотивація до здійснення такої діяльності є низькою. Такі студенти мають нечітке уявлення про здоров'язбережувальну діяльність, у них не сформовано ініціативність у навчанні. Вони безвідповідально ставляться

до виконання завдань, пов'язаних із здоров'язбереженням, мають поверхові валеологічні знання, не вміють використовувати їх на практиці.

Отже, під час дослідження: визначено поняття “підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності” і “здоров'язбережувальна професійна діяльність учителя фізичної культури”; уточнено поняття “здоров'язбережувальний освітній простір”, “здоров'язбережувальне освітнє середовище” та “здоров'язбережувальна організація навчально-виховного процесу у освітньому закладі”; надано змістову характеристику компонентів, критеріїв і рівнів підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності.

У подальшій перспективі нашого дослідження для ефективної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності ми вбачаємо визначення й обґрунтування педагогічних умов і чинників, що сприятимуть зазначеному процесу.

Список використаної літератури

1. Андрущенко, В. П. Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В. П. Андрущенко, І. Я. Табачен // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 58–69.
2. Виленский, М. Я. Феномен ценности здоровья в развитии личности студента / М. Я. Виленский, О. Ю. Масалов // Педагогика здоровья. – 2009. – № 2. – С. 2–7.
3. Витун, Е. В. Формирование готовности к здоровому образу жизни у студентов нефизкультурных вузов на основе ценностных ориентаций : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Е. В. Витун. – Магнитогорск, 2007. – 24 с.
4. Вільчковський, Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е. С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : збірник наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків : ОВС, 2002. – С. 301–309.

5. Воронін, Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Воронін Дмитро Євгенович. – Херсон, 2006. – 225 с.

6. Долинський, Б. Т. Методологія здоров'язберігаючої діяльності майбутнього вчителя початкової школи : [монографія] / Долинський Борис Тимофійович. – Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. – 266 с.

7. Дубогай, О. Д. Роль фізичного виховання у формуванні здорового способу життя / О. Д. Дубогай // Молодь за здоров'я : матеріали Міжнародної конференції. – К., 2001. – С. 33.

8. Железняк, Ю. Д. Подготовка учителя физической культуры к работе по валеологии / Железняк Ю. Д., Вайнбаум Я. С., Белов В. И. // III Нац. конгресс профилактической медицины и валеологии : тез. докл. (СПб., 28 мая – 31 мая 1996 г.). – СПб., 1996. – С. 65.

9. Ирхин, В. Н. Здоровьеориентированная система подготовки кадров в ВУЗе / В. Н. Ирхин // Здоровье нации – основа процветания России : материалы научно-практических конгрессов IV Всероссийского форума. – М., 2008. – Том 2 : Здоровье нации и образование. – С. 64–66.

10. Сентизова, М. И. Педагогическое обеспечение подготовки будущих учителей к здоровьесберегающей деятельности : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / М. И. Сентизова. – Якутск, 2008. – 20 с.

11. Сущенко, Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. П. Сущенко. – К., 2003. – 45 с.

12. Фармачей, С. И. Взаимосвязь мотивационной структуры личности с мотивацией достижения успеха / С. И. Фармачей // Психологія сучасності: наука і практика : матеріали міжн. наук.-практ. конф. молодих науковців (Одеса, 27 грудня 2003 р.). – Одеса, 2004. – С. 72–74.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, професор Шеремет Б. Г.